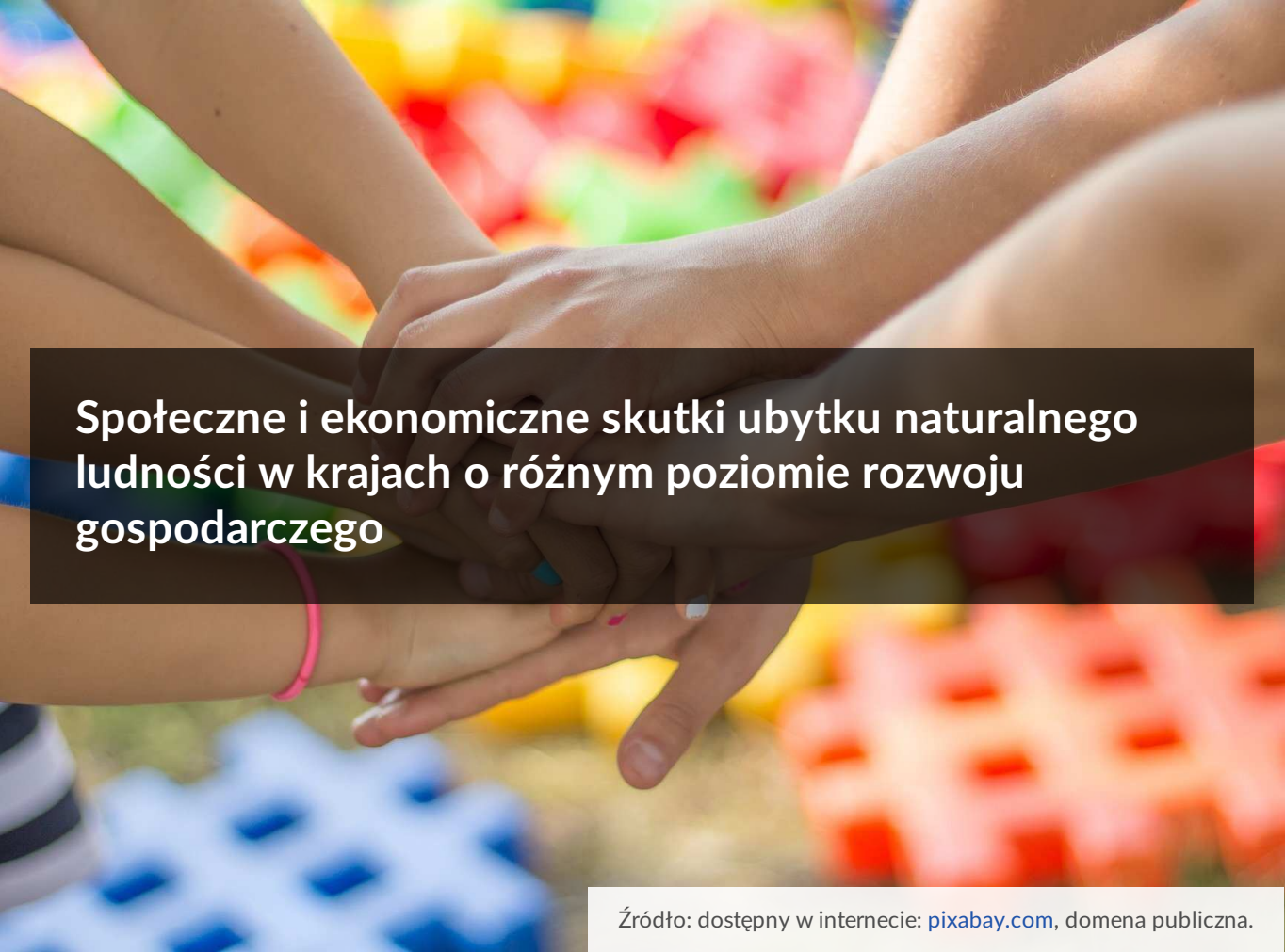

Społeczne i ekonomiczne skutki ubytku naturalnego ludności w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Grafika interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Społeczne i ekonomiczne skutki ubytku naturalnego ludności w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego

Źródło: dostępny w internecie: pixabay.com, domena publiczna.

Na świecie państwem o największym przyroście naturalnym w 2017 roku był Sudan Południowy (3,83%). Równie wysokimi wartościami przyrostu odznaczały się inne państwa Afryki. Kraje Europy natomiast w większości cechują się ubytkiem naturalnym ludności. Określając zjawisko ubytku naturalnego ludności i jego konsekwencji, w wielu krajach używa się pojęcia starzenia się społeczeństwa. Na co wpływ ma ubytek naturalny w krajach wysoko rozwiniętych? Czy w krajach słabo rozwiniętej Afryki również występuje ubytek naturalny ludności?

Twoje cele

- Wyjaśnisz, czym jest ubytek naturalny ludności.
- Wyjaśnisz, kiedy i w jakich krajach dochodzi do ubytku naturalnego ludności.
- Wymienisz skutki ekonomiczne i społeczne ubytku naturalnego ludności w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego.

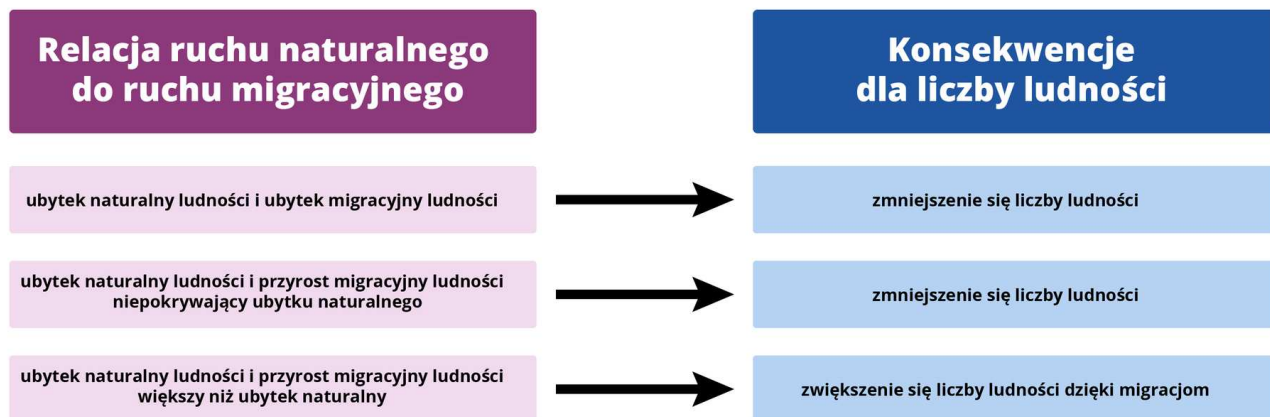
Przeczytaj

Liczba ludności każdego kraju kształtowana jest przez dwa zjawiska – ruch naturalny i ruch migracyjny. Ruch naturalny obejmuje urodzenia oraz zgony. Różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów w danym okresie może przyjmować wartości dodatnie i ujemne. W przypadku wartości dodatnich mówi się o przyroście naturalnym, natomiast wartości ujemne oznaczają ubytek naturalny ludności. W niektórych opracowaniach stosuje się pojęcie ujemnego przyrostu naturalnego. Jest to jednak pojęcie nieprawidłowe i mówienie o ujemnym przyroście jest logicznie nieuprawione, dlatego w niniejszym opracowaniu rozgranicza się pojęcie przyrostu naturalnego i ubytku naturalnego ludności.

Kiedy dochodzi do ubytku naturalnego ludności?

Przede wszystkim **ubytek naturalny** ludności jest wynikiem przewagi liczby zgonów nad liczbą urodzeń, innymi słowy w danym społeczeństwie w danym okresie rodzi się mniej dzieci niż umiera osób. Co jest przyczyną takiego zjawiska? Do przyczyn należy zaliczyć przede wszystkim zmianę w podejściu do kwestii zakładania rodziny, co ma związek również z fazą rozwoju społeczno-gospodarczego. W społeczeństwach wyżej rozwiniętych zakłada się mniej rodzin oraz są one mniejsze; rzadkością są te z trojgiem i więcej dzieci, często zaś występują według modelu 2+2, 2+1 lub nawet 2+0. Duży jest też udział osób samotnych, tzw. singli. W tym miejscu należy zadać pytanie, co jest przyczyną zmiany w modelu rodziny, dlaczego w społeczeństwach lepiej rozwiniętych i bogatszych mieszkańcy nie decydują się na zakładanie rodzin lub zakładają je mniejsze, pomimo posiadanych możliwości ekonomicznych? Wynika to przede wszystkim ze zmiany podejścia kobiet do kwestii edukacji i pracy zawodowej. Kobiety w krajach wysoko rozwiniętych w większym stopniu decydują się na studia i zwracają większą uwagę na swoją karierę zawodową. Przez to plany założenia rodziny zostają odsunięte w czasie. Wiek kobiet rodzących swoje pierwsze dziecko również się zwiększył, co spowodowało, że kobiety rzadziej decydują się na kolejne. Zmiana stylu życia, silnie rozwinięty rynek dóbr konsumpcyjnych, w tym rozrywkowych, powoduje większe skupienie na sobie i tym samym również rezygnację z posiadania większej rodziny. Innym czynnikiem powodującym rezygnację z założenia rodziny może być sytuacja na rynku pracy i niepewna sytuacja zawodowa i ekonomiczna, czyli brak gwarancji stałości dochodów i zapewnienia odpowiednich warunków bytowych.

Ubytek naturalny ludności w połączeniu z ruchem migracyjnym wpływa na liczbę ludności kraju lub jednostki administracyjnej. Poniżej przedstawiono dwie możliwe sytuacje.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Pierwszą konsekwencją ubytku naturalnego ludności w przypadku ubytku migracyjnego lub niewielkiego przyrostu migracyjnego jest zmniejszenie się liczby ludności. Rozwiąż zadania z sekcji „Sprawdź się”, aby lepiej zrozumieć, jakie są dalsze konsekwencje ubytku naturalnego ludności.

W jakich krajach na świecie odnotowuje się ubytek naturalny ludności?

Ubytek naturalny ludności na 1000 mieszkańców w 2019 roku

Kraj	Ubytek naturalny na 1000 ludności
Słowenia	-0,6
Polska	-0,9
Estonia	-1,0
Mołdawia	-1,8
Niemcy	-1,9
Bośnia i Hercegowina	-2,9
Rosja	-3,5
Białoruś	-3,5
Chorwacja	-3,8
Węgry	-3,8
Rumunia	-3,8
Litwa	-3,9
Grecja	-3,9
Japonia	-4,1

Kraj	Ubytek naturalny na 1000 ludności
Łotwa	-4,7
Serbia	-5,3
Ukraina	-6,6
Bułgaria	-6,7

Źródło danych: The World Bank: [Birth rate, crude \(per 1,000 people\)](#); [Death rate, crude \(per 1,000 people\)](#).

Ubytek naturalny w państwach wysoko rozwiniętych

Państwa wysoko rozwinięte cechują się:

- wysokim standardem życia ludności,
- wysokim PKB na jednego mieszkańca (pow. 20 tys. USD),
- wysoką wartością wskaźnika HDI,
- rozwiniętą strukturą ekonomiczną,
- usługami na wysokim poziomie,
- wysokim rozwojem gałęzi przemysłu zaawansowanych technologii,
- wysoką wydajnością pracy,
- wykwalifikowaną siłą roboczą,
- dużym udziałem usług i handlu zagranicznego w tworzeniu PKB,
- wysokim wskaźnikiem eksportu,
- zmechanizowanym systemem rolnictwa,
- wysokim odsetkiem zatrudnionych w usługach i niskim w rolnictwie,
- niskim poziomem analfabetyzmu,
- wysokim wskaźnikiem urbanizacji,
- małym bezrobociem,
- wysoką wartością wskaźników społecznych,
- dbałością o środowisko naturalne,
- dużym napływem imigrantów,
- występowaniem chorób cywilizacyjnych.

Państwa wysoko rozwinięte cechują się również niskim przyrostem naturalnym. Mimo to państw wysoko rozwiniętych odnotowujących ubytek naturalny jest niewiele. W tabeli wyżej wymieniono tylko dwa – Niemcy i Japonię. Państwa te borykają się z ubytkiem naturalnym. Powodem niekorzystnych zmian w tych krajach był spadek przyrostu naturalnego i starzenie się populacji. Zjawiska te zagrażają gospodarkom państw wysoko rozwiniętych i stawiają przed nimi wyzwania w zakresie polityki społecznej.

Starzenie się populacji jest zjawiskiem naturalnym, które w nadmiernym natężeniu zagraża prawidłowej relacji osób tworzących dochód państwowy do osób utrzymywanych przez

państwo. Do ubytku naturalnego w państwach wysoko rozwiniętych przyczynia się również coraz mniejsza liczba urodzeń. Powodem tego jest większa świadomość ludzi młodych w zakresie planowania rodziny. Osoby rozpoczynające swoje kariery w państwach wysoko rozwiniętych stawiają na rozwój, decyzje dotyczące posiadania potomstwa opóźniają się. Na zachowania prokreacyjne osób w państwach o wysokim rozwoju gospodarczym wpływa również odejście od tradycyjnego modelu rodziny.

Skutkami ubytku naturalnego są problemy wynikające z gospodarowaniem państwem. Im więcej osób starszych, tym większe wydatki na służbę zdrowia, zapewnienie odpowiedniego standardu życia oraz większa liczba świadczeń emerytalnych. Ubytek naturalny wpływa także na spowolnienie w gospodarce, którego przyczyną jest np. brak osób mogących wykonywać pracę na danym stanowisku.

Ubytek naturalny w państwach średnio rozwiniętych

Państwa o średnim poziomie rozwoju cechują się:

- rosnącym standardem życia,
- średnim PKB na jednego mieszkańca (8-20 tys. USD),
- średnią wartością wskaźnika HDI (0,8-0,9),
- restrukturyzacją przemysłu,
- rozwojem nowoczesnych technologii,
- rozwijającą się gospodarką i rosnącym udziałem usług w jej tworzeniu,
- tanią siłą roboczą, ale o wysokich kwalifikacjach,
- wysokim zadłużeniem zagranicznym,
- rosnącym zatrudnieniem w usługach i spadającym w rolnictwie,
- spadającym poziomem analfabetyzmu,
- wysokim wskaźnikiem urbanizacji,
- stosunkowo wysokim bezrobociem,
- średnią wartością wskaźników społecznych,
- rosnącą świadomością ekologiczną.

Państwa średnio rozwinięte gospodarczo cechują się również coraz niższym przyrostem naturalnym. Podobnie jak w przypadku państw wysoko rozwiniętych w krajach tych głównym powodem ubytku naturalnego jest wydłużenie się czasu trwania życia i niższa liczba urodzeń. Państw średnio rozwiniętych odnotowujących ubytek naturalny w tabeli powyżej jest najwięcej. Powodem tego jest brak możliwości wydania odpowiedniej ilości funduszy na projekty zachęcające do zachowań prokreacyjnych. Państwa o średnim poziomie rozwoju gospodarczego również borykają się ze starzeniem się społeczeństw i niską liczbą nowych urodzeń. Dodatkowo państwa te cechują się dużą migracją osób do państw o wyższym statusie gospodarczo-społecznym z powodu lepszego wynagrodzenia za

tę samą pracę. Skutki ubytku naturalnego w krajach tych to np. regresja gospodarcza, problemy z kadrą pracowniczą i wypłacalnością świadczeń emerytalnych.

Ubytek naturalny w państwach o niskim poziomie rozwoju

Państwa o niskim poziomie rozwoju cechują się:

- niskim standardem życia,
- niskim PKB na 1 mieszkańca (poniżej 8 tys. USD),
- zacofaniem technologicznym we wszystkich dziedzinach gospodarki,
- niską wartością wskaźnika HDI (poniżej 0,8),
- dużym uzależnieniem gospodarki od monopolii zagranicznych,
- niską wydajnością pracy,
- brakiem fachowej kadry pracowniczej,
- małym udziałem handlu zagranicznego w tworzeniu PKB,
- surowcowym charakterem transportu,
- rosnącym zadłużeniem zagranicznym,
- monokulturową produkcją rolną,
- wysokim zatrudnieniem w rolnictwie i niskim w usługach,
- nadumieralnością niemowląt,
- niskim wskaźnikiem urbanizacji,
- wysokim poziomem analfabetyzmu,
- wysokim bezrobociem,
- niską wartością wskaźników społecznych,
- brakiem dbałości o środowisko,
- problemami związanymi z niedożywieniem i głodem.

Państwa o niskim poziomie rozwoju gospodarczego cechują się natomiast wysokim przyrostem naturalnym. Państw słabo rozwiniętych, odnotowujących ubytek naturalny ludności na świecie jest niewiele. Są to głównie państwa dotknięte innymi problemami demograficznymi. W krajach tych odnotowuje się wysokie liczby urodzeń, lecz umieralność noworodków jest bardzo wysoka. Spowodowane jest to niedożywieniem i brakiem odpowiedniej opieki zdrowotnej. Państwa te cechują się krótszym czasem trwania życia obywateli, dużą emigracją i nadumieralnością spowodowaną np. konfliktami wojennymi.

Słownik

przyrost naturalny

dodatnia różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów w danym okresie dla określonej jednostki administracyjnej – miejscowości, gminy, powiatu, województwa czy kraju

ubytek naturalny

ujemna różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów w danym okresie dla określonej jednostki administracyjnej – miejscowości, gminy, powiatu, województwa czy kraju

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Na podstawie dostępnych źródeł wiedzy i poniższej grafiki przyporządkuj do nazw państw odpowiedni poziom rozwoju gospodarczego.

Polska

kraj o średnim poziomie rozwoju

Mołdawia

kraj o niskim poziomie rozwoju

Japonia

kraj o wysokim poziomie rozwoju

Polecenie 2

Przeanalizuj poniższą grafikę interaktywną i podaj przyczyny zmieniającej się liczby ludności w prezentowanych państwach.

Liczba ludności, urodzenia, zgony i przyrost naturalny w Japonii, Polsce i Mołdawii w latach 1960–2019

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz prawdziwe stwierdzenie.

☐

Ubytek naturalny ludności obserwuje się, jeśli liczba urodzeń jest mniejsza niż liczba zgonów.

☐

Ubytek naturalny ludności zachodzi jedynie w krajach dotkniętych działaniami wojennymi.

☐

Jeżeli w Polsce odnotowuje się ubytek naturalny ludności, oznacza to, że ubytek ludności zachodzi w każdym województwie i gminie.

☐

Ubytek naturalny ludności i przyrost naturalny ludności to pojęcia tożsame.

Ćwiczenie 2

Oceń, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Ubytek naturalny ludności zawsze prowadzi do zmniejszenia liczby ludności.	☐	☐
Ludność danego kraju może wzrastać nawet przy ubytku naturalnym ludności.	☐	☐
Ubytkowi naturalnemu ludności zawsze towarzyszy przyrost migracyjny ludności.	☐	☐
Ubytek naturalny ludności jest zjawiskiem krótkotrwałym i nie ma wpływu na liczbę ludności danego kraju.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Zaznacz poprawne dokończenie zdania.

Najwięcej państw z ubytkiem naturalnym ludności ma średni poziom rozwoju, ponieważ

- ☐ ludność poprodukcyjna na wakacje wyjeżdża za granicę i tam pozostaje.
- ☐ ludność z państw o najniższym poziomie rozwoju migruje do państw o średnim poziomie rozwoju.
- ☐ ludność migrująca z państw o wyższym poziomie rozwoju osiada w tych krajach na stałe.
- ☐ ludność je zamieszkująca w poszukiwaniu lepszego życia wyjeżdża do państw o wyższym poziomie rozwoju i zazwyczaj osiada tam już na stałe, zakładając rodziny.

Ćwiczenie 4

Na podstawie dostępnych źródeł wypisz sposoby walki z negatywnymi skutkami ubytku naturalnego w krajach średnio rozwiniętych.

Ćwiczenie 5

Na podstawie tabeli zaznacz poprawną odpowiedź na poniższe pytanie.

Zmiana liczby ludności w Polsce w latach 1946–2018

Wyszczególnienie 1946-1950 1951-1960 1961-1970 1971-1980 1981-1990 1991-2000 2001-2018							
Liczba ludności	23 895	25 035	29 795	32 658	35 735	38 073	38 214
Ruch naturalny	2 160	4 983	3 157	3 366	2 760	613	9 145
Ruch migracyjny	-1 044	-99	-200	-209	-250	-152	-14 000

Źródło: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, GUS, Warszawa 2019.

Czy zaobserwowany w 2018 roku ubytek naturalny ludności Polski doprowadził do zmniejszenia się liczby ludności?

- ☐ Nie, ponieważ wystąpiło dodatnie saldo migracji.
- ☐ Tak, ponieważ ubytek naturalny był wyższy niż przyrost migracyjny.
- ☐ Nie można tego stwierdzić na podstawie przedstawionych danych.
- ☐ Tak, podobnie jak w okresie 1981–1990.

Ćwiczenie 7

Uzupełnij luki, przenosząc odpowiednie wyrażenia tak, aby stwierdzenia wskazywały konsekwencje gospodarcze ubytku naturalnego ludności.

1. liczby pracowników na rynku pracy
2. systemu emerytalnego
3. wykorzystanie istniejącej infrastruktury edukacyjnej
4. konieczność szkół i placówek edukacyjnych
5. konieczność pewnej grupy nauczycieli
6. obciążenia ekonomiczne państwa ze względu na prowadzoną politykę ludnościową
7. na rynku pracy

gorsze

zmniejszenie się

zwolnienia

zaburzenie

większe

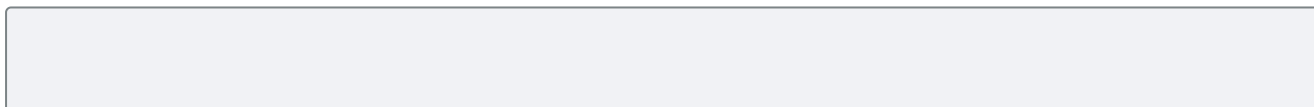
zaburzenie

zamykania

Na podstawie danych zawartych w tabeli oblicz przyrost naturalny dla poszczególnych lat w Ukrainie. Następnie pobierz załącznik i stwórz wykres, zamieszczając na nim liczbę urodzeń i zgonów na 1000 ludności i przebieg przyrostu naturalnego. Następnie wymień skutki ubytku naturalnego dla tego państwa.

Plik o rozmiarze 1.23 MB w języku polskim

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autorki: Magdalena Fuhrmann

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Społeczne i ekonomiczne skutki ubytku naturalnego ludności w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres podstawowy, klasa II

Podstawa programowa

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wiedza geograficzna.

- 1) Poznajanie terminologii geograficznej.
- 2) Zaznajomienie z różnorodnymi źródłami i metodami pozyskiwania informacji geograficznej.
- 3) Poznanie zróżnicowania środowiska geograficznego, głównych zjawisk i procesów geograficznych, ich uwarunkowań i konsekwencji.

II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce.

- 1) Korzystanie z planów, map fizycznogeograficznych i społeczno-gospodarczych, fotografii, zdjęć lotniczych i satelitarnych, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz geoinformacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.
- 4) Formułowanie twierdzeń o podstawowych prawidłowościach dotyczących funkcjonowania środowiska geograficznego.
- 5) Ocenianie zjawisk i procesów politycznych, społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce o w różnych regionach świata.
- 7) Krytyczne, odpowiedzialne ocenianie przemian środowiska przyrodniczego oraz zmian społeczno-kulturowych i gospodarczych w skali lokalnej, regionalnej, krajowej i globalnej.
- 8) Wykonywanie obliczeń matematycznych z zakresu geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej w celu wnioskowania o zjawiskach i procesach geograficznych.

9) Rozwijanie umiejętności komunikowania się i podejmowania konstruktywnej współpracy w grupie.

III. Kształtowanie postaw.

1) Rozwijanie zainteresowań geograficznych, budzenie ciekawości świata.

2) Docenianie znaczenia wiedzy geograficznej w poznawaniu i kształtowaniu przestrzeni geograficznej.

3) Dostrzeganie aplikacyjnego charakteru geografii.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VIII. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludność, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i religijne, kręgi kulturowe, sieć osadnicza, procesy urbanizacji, rozwój obszarów wiejskich.

Uczeń:

4) rozumie społeczno-kulturowe uwarunkowania zróżnicowania modelu rodziny i poziomu dzietności w różnych regionach świata;

5) omawia przyczyny i konsekwencje procesu starzenia się ludności oraz jego zróżnicowania na świecie.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie ubytku naturalnego,
- omawia ekonomiczne i społeczne skutki ubytku naturalnego oraz wyjaśnia zależności między nimi (tworzy schemat przyczynowo-skutkowy)
- omawia zależność między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego państw a ubytkiem naturalnym.

Strategie nauczania: asocjacyjna

Metody i techniki nauczania: blended learning, IBSE

Forma zajęć: praca indywidualna, praca w grupach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny, zeszyt

Materiały pomocnicze

Okólski M., *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

Okólski M., *Reprodukcja ludności a modernizacja społeczeństwa. Polski syndrom*, Książka i Wiedza, Warszawa 1988.

Okólski M., *Teoria przejścia demograficznego*, PWE, Warszawa 1990.

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Nauczyciel zadaje uczniom pytanie, czym jest ruch naturalny ludności i jakie są jego składowe.
- Przedstawienie celów lekcji.

Faza realizacyjna

- Nauczyciel kolejno omawia zagadnienia przedstawione w e-materiale.
- Po przedstawieniu i wyjaśnieniu e-materiału, nauczyciel w formie ustnej weryfikuje zrozumienie materiału przez uczniów.
- Uczniowie wspólnie z nauczycielem zapoznają się z grafiką interaktywną.
- Uczniowie w grupach wykonują polecenia do grafiki interaktywnej. Uczniowie wykonują stosowne notatki w zeszytach.
- Po wykonaniu poleceń grupy kolejno prezentują jeden skutek ubytku naturalnego, objaśniają go i zastanawiają się, w jaki sposób można ograniczyć dany skutek. We wspólnej dyskusji uczniowie omawiają zależność między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego państw a ubytkiem naturalnym
- Uczniowie wykonują własne notatki w zeszytach i ewentualnie korygują swoje wcześniej przygotowane odpowiedzi.

Faza podsumowująca

- Uczniowie wykonują wskazane przez nauczyciela ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”. Nauczyciel czuwa nad poprawnością odpowiedzi uczniów.
- Przypomnienie celów lekcji.
- Podsumowanie wiedzy zaprezentowanej na lekcji.

- Utrwalenie najważniejszych treści, szczególnie tych, które sprawiały uczniom najwięcej problemów podczas zajęć.
- Ocena pracy uczniów podczas lekcji.

Praca domowa

- Przygotowanie pracy pisemnej na temat możliwych działań w skali kraju w ramach polityki pronatalistycznej oraz na temat związków pomiędzy rozwojem społeczno-gospodarczym a ubytkiem naturalnym ludności (uczniowie mogą wykorzystać tabelę z części „Przeczytaj” e-materiału).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Grafika interaktywna zawarta w e-materiale może zostać wykorzystana podczas powtórzenia materiału z działu „Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze” (zakres podstawowy: VIII). Może znaleźć uzupełniające bądź kontekstowe zastosowanie także podczas innych zajęć dotyczących demografii (zakres podstawowy: VIII. 2, VIII. 3; zakres rozszerzony: XXI. 1).